

Władysław Rosłan

"*Gratia Christi : essai d'histoire du dogme et de Théologie dogmatique*",
H. Rondet, Paris 1948 : [recenzja]

Collectanea Theologica 21/4, 557-572

1949

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](#), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ob defectum quoque rationum, quae solide probarent Auctorem in libro suo omisisse textus Is. 11, 1 (de radice Iesse vaticinium) et Cantici Canticorum nonnullos verisimile censeo.

Hi textus N. T.: Annuntiatio B. M. V., Lc. 1,26—38; Visitatio B. M. V. ad Elisabeth, Lc. 1,39—56; Nuntium Angeli Ioseph factum, Mt. 1,18—25; De Christi Nativitate, Mt. 2,1—7; De Maternitate B. M. V. ex Vetere et Novo Testamento, Purificatio Mariae, Lc. 2,22—38; De nuptiis in Cana Galileae, Joh. 2,12; De maternitate spirituali Mariae, Joh. 19,27 diligentius ab Auctore ad trutinam revocantur. Nonnullos mariologos huic seriei plures addere textus constat, sed cum Auctor in aliis libris interpretandis etiam Apoc. 12 consideraverit, in textibus citatis totam Novi Testamenti de Maria Virgine doctrinam concludissemerito dicendus est.

Auctoris bene fundata opinio Immaculatum Conceptum non quidem verbis ipsis designari, sed pleniore vocis $\kappa\epsilon\chi\alpha\pi\tau\omega\mu\acute{e}v\eta$ (Lc. 1, 28) ab angelo ad Mariam salutandam usurpatae sensu certo insinuari, inculcanda est (pag. 68—70).

Altera in parte modo amplo eoque ordinato Auctor s. Thomae Aquinatis mariologiam exponit (p. III. qu. 27—37) eamque cum S. Scripturae doctrina comparat. P. Ceuppens opus methodo excellenti prae culis habita inter praestantissima Mariologiae biblicae specimina recensemendum est. Textus enim critice stabilitus secundum exegeseos biblicae et historiographiae regulas stricte investigatur et explicatur, quo fit ut S. Scripturae quaestiones theologicae modo certo atque solidō cognoscantur.

Władysław Rosłan

H. RONDET S. J. — *Gratia Christi* Essai d'histoire du dogme et de Théologie dogmatique, 396, Paris, Beauchesne, 1948.

Doctrina Novi Testamenti de gratia, qua uti solet theologia, manifeste scire nos sinit, quid sit homini gratia divina necnon quomodo eam primaevi intellegent Christiani. Mirum est, cur virorum doctorum systemata minime exhibeant gratiam

tamquam totum quid organicum, dum — uti appareat — vita gratiae divinae in anima humana non minus simplex est quam ipsa vita spiritualis. Quae gratiae simplicitas fortasse melius appareret, si gratia ipsa disquireretur methodo magis psychologica, nempe ex parte hominis, simulquē cessaret mera repetitio eorundem semper S. Scripturae locutionum, quae quidem repetitio saepe fit profundiore earum sensus consideratione neglecta. Videtur contra cum accuratiore sensus investigatione coniungendum esse diligentius studium complurium notionum, v. gr. ζωή, πνεῦμα, ἄγιος Tunc demum locupletissimum divinae revelationis thesaurum palam manifestatum iri spero. Agitur enim de veritate fundamentali tantique pro homine momenti, quanti in doctrina Christiana sunt ideae Sanctissimae Trinitatis et Redemptionis.

Modus, quo Auctor librum suum composuit, in memoriam revocat utrisque supra citati dogmatis historias, quas J. Lebreton et M. Rivière éxaraverant. Quos inter et Auctorem hoc tamen interest, quod illi considerationibus magis particularia quaeque spectantibus partem quandam rei tractandae attigerunt, dum hic generaliore modo totam dogmatis gratiae historiam vult amplecti. Magis sane arduum opus aggressus est Auctor. Satis est de iugibus controversiis mentionem facere, quas quidem — quod quaestionem gratiae attinet — saepe fausto exitu caruisse constat, dum in ipsis summa rei Christianae periclitaretur. In cuius dogmatis historia maioris momenti sunt ipsae notiones et doctrina, minoris vero — involucrum chronologicum. Quod initio iuvat inculcare, nam auctor potius historiae studiosus quam theologus esse mihi appetat.

Opus suum proponit nobis tamquam „simplicem adumbrationem“ („une simple esquisse“) finibus paedagogicis intentus. At genuinum operis momentum vel ex eo pensari potest, quod est hac de re omnino primum. Quamvis auctor sedulo finem operis coarctaverit, minime id considero merum tractatum introductorym de gratia scholarum usui destinatum, sed quidnam scientifice valeat, elucidare mea interest.

Totius libri initio quaerit auctor sitne locus gratiae in hominis ratione agendi. Responso inserit Pelagianismum ceteraque omnium aetatum philosophica systemata erronea, incipiendo a Stoicis et Plotino usque ad systemata Spinosanum et Hegelianum necnon ad naturalismum optimisticum, pessimismum, quietismum rem perducit. Quae omnia satis est enumerare, ut quaestionem gratiae ad perennia animi humani problemata pertinere luculenter demonstretur. Pelagianismus species fuit naturalismi; penitus enim revelata neglegebat, ideoque ad extremum antichristianus fuit. Qui naturalismus ne naturale quidem apud hominem felicitatis desiderium expleri sinit, ut pote quod latius pateat, quam quod libera possit assequi voluntas.

Contra effatur revelatio hominem nullatenus rerum naturae finibus concludi posse. Naturalismi igitur placita minime veritati respondent, cum finis hominis utpote suprahumanus immo divinus iam his in terris in hominis animo vitam deiformem cum naturali perfecte concordantem efficiat.

De qua vita certas notitias praeter S. Scripturam impri-
mis Traditio suppeditare potest. Si igitur Auctor dogmatis gratiae historiam vocat apertam quaestionem theologicam, verum est hoc non modo eo sensu, quod accurrior solutionum huius problematis definitio nondum habeatur, sed etiam eo, quod diligentiore notionum fundamentalium inquisitione peracta, gratiae Christi sistema exhibendum est — sicuti est reapse — unum quid organicum.

Totam materiam tractandam inter quattuor libros Auctor dividit. Quorum primus de initiis tractat et complectitur S. Scripturam docentem, alter — Traditionem, tertius — medii aevi theologiam, ultimus — recentiorem aetatem. Opus epilogi finitur. Inquisitionum auctoris summa haec est.

Humanitas extra Christianismum posita formalem, Christianam gratiae notionem ignorat. Num olim Gentiles de gratia quicquam senserint, concludi potest ex eorum diis supplicandi conceptu. Antiqui a numine non tantum bona materialia pete-

bant, sed etiam res moraliter malas, magicarum artium prosperum eventum. Et mutua divinitatis hominisque vivendi ratio regebatur principio: „do, ut des“, quod sane donum quolibet penitus respuit. Facit quidem Auctor brevem mentionem nonnullas pantheisticas Braminismi propensiones et amoris mysticen in Buddhismo quandam analogiam cum relativis notionibus Christianis p[ro]ae se ferre.

Evangelii doctrinam de gratia p[ro]ae primis acceperunt homines Graecorum cultu, humanitate, religione imbuti. Quibus magis Auctor attendit. Gratia est divinitatis favor. Quem homini minime esse necessarium, utpote qui sibimet ipse sufficiat, in Graecorum litteris legi potest. Prometheus exemplum est huius ideae naturalisticae.

Stoici Dei providentiam in rerum natura collocantes omnem eius influxum in hominis animum penitus excludebant. Stoicorum et Neoplatonicorum de gratia ideae religiosae, quae systemata illa consequuntur, nihil omnino commune habent cum notione diis supplicandi, quam respuebant. Christianae veritati proxime accedit Plotini philosophia, speciatim eius ascetica et mystica via unionis cum numine. Ab his antiquis sapientibus frustra quicquam praeter naturalismi principia atque consequencias expectaremus. Quae ad extremum confusum saltem gratiae christianaes desiderium apud eos elicere poterant.

Expositio eorum, quae de gratia hellenismus senserit, etsi summatim, nihilominus recte facta est atque diligenter. Quo magis mirum est Auctorem omnino in ea omisise tam accuratam tantique a Christianis aestimatam terminologiam, v. gr. ab Aristotele propositam.

In Veteri Testamento eminent idea foederis Dei cum populo electo stricte cum totius generis humani, peccato obnoxii, salute conexa. Quod foedus relationis animae Christianae ad suum Redemptorem aptum est symbolum. Secundum Ezechiel homo a Deo „cor novum“ accipit. Talis loquendi modus demum in luce Novi Testamenti patere potuit, nempe in luce ideae „novae creaturae“.

Psalterium saepe bonitatem et benignitatem Dei in misericordia erga peccatorem, Eius auxilium invocantem, manifestata enarrat. Quam ob rem Veteris Testamenti ideae providentiae, paternitatis divinae profundiores sunt atque puriores illis quae religionibus Gentilium propriae erant, necnon novam vitam gratiae in homine saltem inchoari posse insinuant. Ideo Patres Ecclesiae in controversiis cum Pelagianis saepe Vetus Testamentum appellasse constat.

Hoc modo Auctor cuncta, quae Vetus Testamentum habet de gratia, exponit. Ratiocinandi discursum minime in dubium revoco, sed — mea opinione — in dogmatum historia integra placitorum, de quibus agitur, imago exhibenda est. Qua in re multa sane deficiunt. Nam libri Veteris Testamenti de ratione agendi Spiritus divini (ruach) in hominem permulta habent. Qui Spiritus Dei minime est pars quaelibet naturalis hominis. At in vita cotidiana est necessarius. In Psalmis occurunt supplicationes, ut spiritus rectus innovetur (Ps. 50, 12), ut spiritu principali (rectius: generoso) homo confirmetur (50,14); Psaltes sacer gratias agit „quod Spiritus tuus rectus deducat me in terram bonam“. Spiritu Dei ditatus poterat Ioseph populum regere (Gen. 41, 38), Samson os leonis diserpere (Iud. 14, 6 sq.). Spiritus igitur est donum aliquod ex natura sua transitorium, virtus quaedam a Deo tributa et cum religionis vita stricte conexa.

Quae res nullo pacto praetermittenda erat ratione habitatum omnium, quae hucusque de ea re scripta sunt, tum strictae eius connexionis cum libris propheticis. Qui quidem libri multa de spiritu praedicunt tamquam de dono peculiari temporibus messianicis proprio. Cunctae gratiae, quas Veteris Testimenti fideles acceperant (Cf. Is. 11, 1—3; 40, 7; Ez. 11, 19; Zach. 12, 10), quasi pignus quoddam erant bonorum supernaturalium, quae homines demum temporibus messianicis per Spiritum Sanctum ipsis dandum acquisituri erant.

Pro doctrina Veteris Testimenti de gratia non ita magni momenti est — ut Auctor autumat — idea Providentiae, omnibus fere religionibus propria, sed ipse Spiritus.

Novi Testamenti doctrinam exponit Auctor secundum librorum seriem traditionalem, originis chronologia prorsus praetermissa. Vix ad Auctorem pertinent verba ideoque vocum praestantiorum analysim Auctor omittit, immo vero libros hac de re tractantes parcissime citat, placitis solummodo attendens. Ipse interea Evangelia synoptica distinctis gratiae notionibus carere fatetur. At serum has ideas elucidandi temptamen forsitan solido eventu haud careat?

Tota in homine gratiae divinae vita, opere soteriologico Christi nixa, ad salutem aeternam a Dei benignitate adipiscendam tendit. Caritatis praecepta observare, heroicum fidei actum in anima elicere opera sunt Spiritus Sancti. Homo omnino erga Deum filiali quodam affectu, ab Auctore distinctius non determinato, regatur necesse est.

Clarius, quid sit gratia, ex Auctoris opinione, S. Iohannis evangelium proponit. Quod inculcat principium absolutae necessitatis gratiae ad salutem secundum verba: „Sine me nihil protestis facere“. Est gratia lumen divinum virtusque, quae hominem credere et peccata vitare permittunt. (1 Ioh. 3, 6). Gratia novam denotat vitam, quae generatione oritur. Cuius novae naturae ope iungitur homo cum Christo simulque tota Ssma Trinitate ipsum templi instar inhabitante (Ioh. 14, 23). Nova haec vita Christiano homini a Christo tributa initium est ipsum vitae aeternae. Addendum heic Iohannem omnia Novi Testamenti bona nomine gratiae, quae ope Redemptionis in homines effusa erat, nuncupasse (Ioh. 1, 16).

In s. Pauli theologia omnes fundamentales gratiae quaestiones occurrunt, nempe ipsius necessitas, iustificatio per fidem facta, electorum praedestinatio, praesertim vero ipsa gratiae notio. Quo modo spiritualis Apostoli vita atque experimentorum vitae religiosae summa gradatim sit evoluta, Auctor enumerat potius stadia, non vero explicat, singula vitae eius momenta percurrendo. Oritur in homine novus quidam status facultatibus eius naturalibus non coarctatus, qui novae facul-

tatis supernaturalis instar coepit esse. Fideles Spiritus Sancti dona acquirunt, quae eos in unum corpus coalescere faciunt. In utraque ad Corinthios epistula de iis, quae Deus in fidelium animis propter Redemptionem mutando perficit, docet. Quod imprimis est novum vitae spiritualis fundamentum, nova videlicet creatura (2 Cor. 5, 17).

Modo vivido ac pergrato quidem, sed generaliter tantum adumbrando tractat Auctor quaestionem iustificationis ope fidei peractae et cessationis Veteris Legis obligationum. Haec est Evangelii libertas, quae efficit omnes fideles esse Dei prolem integre et organice Christo sociatam.

Ob lectoris oculos ponit Auctor quaestiones, quae in epistulis ad Corinthios, ad Galatas, ad Romanos occurrunt simulque gratiae mentiones inserit. Cavendum ne maxime propriae omittantur! Aures nostras lugubris peccati personat musica (pag. 57 sqq), sub cuius iugo altos dat gemitus totum genus humnanum. Cum sermo de gratia pluries apud Paulum repetatur, saepius revenit etiam in Auctoris adumbratione alii atque alii semper insertus contextui. Gratia, i. e. fides iustificatioque a peccatis liberat et his iam in terris aeternam animi humani vitam inchoat. Quod gratia iugum solvit peccati, minime consequitur ipsam inducere effrenatam licentiam, utpote quae novum imponat iugum proprium, cui supportando congruam tribuat virtutem, novi iugi evangelici promulgatione minime contenta.

In epistula ad Romanos tractanda movet Auctor difficilem praedestinationis quaestionem, cuius ideam ex Vete Testamento petiit Apostolus (pag. 63). Arcana est mutua liberi hominis arbitrii et gratiae Dei conspiratio et opera. Deus in gratia distribuenda omnino est liber. In controversiis de Pauli hac doctrina exortis propria placita exponit Auctor (pag. 64). Antequam in extrema rerum omnium aetate praedestinationis quaestio, tantorum causa angorum, penitus solvatur, certa iam nunc est solaciique plena doctrina ab Apostolo e vinculis pronuntiata Christum nempe esse unicum atque inconcussum, quo

nitamur, lapidem angularem. Si de salute agitur, cessant omnia, quae inter homines intercedant, non sunt amplius Iudaei et Graeci. Christus enim novae genti dedit initium, novo corpori, novo homini, quem non homo individuus, sed tota constituit Ecclesia — Christi corpus mysticum.

Omnis ex ordine epistulas Paulinas perstringens eo modo Auctor per multa eaque diversa attingit et modo quidem generali, saepe nihilo minus ingenioso, adumbrat. Quod vero placita sua in adnotationibus sedulo curet probanda merito ipsi laudi tribuamus necesse est. Dolendum tamen, quod summam Paulinae theologiae de gratia dare omisit (pag. 70). Nihil enim novi ad scientiam provehendam confert mera magnarum apud Paulum quaestionum indictio. Ad operis finem paucis verbis proponit quidem Auctor argumentum librorum J. Wobbe et W. Whitley, quos de notione CHARIS uterque scripsit, sed minime animadvertisit Paulum praesertim notionem gratiae inter dogmata induxisse. Quid multa dicam de iis illustrandis, quae de Spiritu utpote novae fidelium vitae rationisque existendi principii (Gal 3, 14. 29) Paulus docuerit, quaeque ut Apostoli de gratia doctrina cognoscatur prorsus scitu sint necessaria? De hoc postea.

Inde a temporibus aevo apostolico proximis incipit Auctor tractare Traditionem. Expositionis initio iam vix credendum Auctori dicenti nullo fere ex hoc aevo usque ad medium saeculum II-m remansisse vestigia cognitionis huius dogmatis tam fundamentalis tamque in christianae vitae exercitatione necessarii. Citat enim brevissimos quosdam locos ex Ignatii Antiocheni scriptis decerpitos, ubi sermo de Dei in nobis commoratione occurrit, et de charismatis Spiritus Sancti nonnulla nihilque amplius. Cetera fortasse in soteriologia, Trinitatis dogmate vel ecclesiologia inveniuntur.

Irenaeus demum de eo, quod primum Christianorum aevum quandam Paulini et Iohannei Evangelii de gratia consensionem habuerit, testari ab Auctore dicitur. De qua quidem consensione nihil probat Auctor neque explicat quicquam. Quod

semipelagianismum Origenis attinet, Auctor non ipsius theologicum systema, sed potius experimentis nixam mysticen eius appellat simulque, num Origenes reapse pelagianismo faverit, in dubium vocat.

Posterioris aetatis Patres usque ad Augustinum non secus ac Novum Testamentum multa de iis mutationibus, quae in homine propter sanctificationem, regenerationem, Spiritus Sancti praesentiam, in anima actuosam, summam animae ad Christum assimilationem, vitae deiformis participationem, infantiam divinam fiunt, loquuntur. Hisce finibus Traditio catholica in controversiis cum Arianis, Macedonianis, Nestorio victrix continebatur. Quid Athanasius, Gregorius Nazianzenus, Hilarius, Ambrosius, praecipue vero Cyrillus Alexandrinus hac de re docuerint, sedulo omniq[ue] ex parte investigandum est. Quanti pro theologia momenti sint illorum placita, non est metendum — ut Auctoris ipsis verbis utar — loco, quod occupant apud unumquemque („par la place qu'elle occupe chez l'auteur“ — pag. 90).

Dum doctrinam de gratia explicat praesertim vero θεοτογίας conceptum, Pseudo-Dionysius nititur Plocli neoplatonici philosophia. Magistri illius Atheniensis theologia ideis Augustini sociata una cum Aristotelis systemate mirum in modum summam gratiae theologiam efformavit (pag. 94).

Similiter et Maximi Confessoris de unione animae deificatae cum Deo sistema mysticum omnium aetatum, inde a Bernardo, mysticis contemplatoribus praebuit exemplar. Quam mysticen Protestantes incredibilis pantheismi et artis magicae conspirationem esse opinantur. Ecclesia Orientalis semper illi fidelis in ea sistit gradum.

Occidentalis auctor theologiae, Augustinus est etiam gratiae theologus praecipuus. Adsunt proculdubio quaedam in gratia tractanda differentiae Orientem inter et Occidentem, sed — uti argute animadvertisit Auctor — argumento ipso nihil differunt. Cum Graeci tum Latini theologicas de gratia inquisitiones

ab exponenda hominis deificati et generis humani cum Christo uniti veritate incipiunt. Idem facit Augustinus.

Cuius mens non eam tamquam totum quoddam complectitur, sed partim et pro pugnandi necessitate varias perstringit quaestiones. Agitur de notionibus gratiae liberatricis, quae rursus ordinem animae inducat, de actuosa gratiae operatione eiusque ad liberum arbitrium relatione, de Dei in anima habitatione, de variis modis, quibus gratia in animos agere solet.

Pelagius eo totam in anima gratiae vitam in dubium revocavit, quod eius conceptum unice a liberi arbitrii certa existentia dependere fecit secundum principium: „non esse liberum arbitrium, si Dei indigeat auxilio“. Qua in re Stoicorum placita revixerunt. Augustini vero diffinitiones de gratuitate gratiae de ipsis ad salutem adipiscendam necessitate de peccato originali ab Ecclesiae magisterio sanctitas esse constat.

Praedestinationis quaestio in Augustini theologia simul collatis veritatibus absolutae gratuitatis gratiae et omniscienciae divinae exorta est. Ad quem exitum Augustinus suas considerationes hac in re perduxerit, summatim exponit nobis Auctor. Ultero concedendum est Augustini rationem dicendi non nullis vitiis laborare, attamen Doctori Angelico ipsum opponere nullo pacto licet. Ea, quae Augustinus de praedestinatione senserit habita ratione tum contextus tum controversiarum temporumque, nullatenus ab Ecclesiae discrepant doctrina.

Semipelagianismum Auctor exhibit faustum contra rigidores Augustinismi formas repulsum (pag. 146). Simul controversiam Semipelagianorum cum Augustino eiusque discipulis exortam, praesertim cum Prospero Aquitano, qui Romae caelebrem „Librum sententiarum ex operibus s. Augustini delibatum“ composuerat, leviter adumbrat. Augustini theoriam, praecipue de gratia liberatrice tractantem approbavit Roma: „Quo utique auxilio et munere Dei non aufertur liberum arbitrium, sed liberatur, ut de tenebroso lucidum, de pravo rectum, de languido sanum, de imprudente sit provisum“ (DB 141). Inde ab initio usque ad finem salus est gratiae opus.

Controversia tamen penitus non est extincta, Roma praedestinationis quaestionem non diremit. Mentionem facit Auctor Lucidii haereseos in materia gratiae et errorum Fausti Reiensis, quo auctore semipelagianismus aliquandiu in Gallia grassabatur.

Caesaris Arelatensis scripta semipelagianaे controversiae finem posuerunt. Quot praedestinationem attinet, Augustini fautores aliquatenus ancipites dubiique remanserunt.

Medii aevi theologia a Leone Magno docente initium orditur. Quid Pontifex ille de mystico corpore Christi deque divina Christianorum infantia docuerit, hucusque nondum in scientia investigatum est. Auctor exponit ea, quae medio ineunte aevo Augustiniana assecuta est theologia. Quae sane multo tempore indigebat, ut quidquid non Christiani ipsi adhaesisset, penitus deponeret. Gotteschalcum monachum, cuius praedestinationis concipiendi ratio Christum pro omnibus mortuum esse negabat, reprobavit Ecclesia. De universalı voluntate salvifica doctrina necnon de mutuo gratiae agentis et voluntatis recipientis conspiratione paulatim stabilitur.

Prima medii aetas theorias Augustini de gratia repetit. Maxime sunt actuosa studia s. Anselmi, deinde s. Bernardi, quem Novum Augustinum appellat Auctor (pag. 183), nihilo secius ipsum ad theologiam genuinam excolendam minime valuisse. Propensionum in unum systema theologiam redigendi auctor, Abaelardus in gratia tractanda naturalismo favebat. Petrus Lombardus Augustini eiusque discipulorum placita in unum componit. Cuius error maxime proprius nulloque nixus fundamento est, quod Spiritum sanctum idem atque caritatem posuit. In Italia hunc Magistrum eo sensu Thomas interpretatur, quod Spiritus sancti in anima praesentia causa sit, cur in ipsa caritas oritur. Virtutis notio cum termino aristotelico habitus, illis ipsis temporibus in theologiam inducto, stricte conectitur. Heic oritur quaestio, quomodo virtus ad gratiam referatur, deinde quomodo — natura ad gratiam. Aristotelismus apta naturae notione usus est. Gratia igitur nova illa natura, in qua inhaerent virtutes infusae actuum supernaturalium principia, definita est.

Sancti Thomae theologia traditione Augustiniana et Novo Testamento nixa est. In qua unicum, necessarium medium adipiscendi ab homine ultimi finis est gratia.

Quod argumentum spectat, thomismus augustinismo similis est. Minoris momenti intercedunt differentiae in eo, quod thomismus de gratia sanctificante docet ratione eius relationis ad naturam habita et generatim notionibus naturae et supranaturae, eousque parum investigatis, explicandis intentas. Augustinismus vero prae primis de gratia actuali disserit. Neque generalem recuperandae salutis historiae necnon relationis Ecclesiae ad Christi personam prospectum omisit s. Thomas. Cui propria in unum redigendi ratio theologiae in hac materia doctrinam completam, moderatam, ad unum quid — quod maximi est momenti — revocatam praebet.

Quid theologi inde ab aetate s. Thomae usque ad finem medii aevi de gratia senserint, in tres Auctor dividit propensiones: a) pantheismum virtualem mysticorum Germaniae, b) redivivum nominalistarum pelagianismum, c) peculiarem quendam augustinismum praedecessorum Lutheri.

Ekardi de gratia placita, nimis pantheismo vicina, reiecit Ecclesia. Diu valuerunt in theologia distinctiones a Scoto propositae, qui Deum intellegebat esse Voluntatem, diversis — quae dicuntur — signis rationis cognoscendam. In Occami scriptis mirum quantum resonat Pelagianismus. Gratia est caritas, vita vero aeterna in unione cum Voluntate-Deo consistit. Latius patent hominis vires, quam quod reapse possint efficere. Nominalistae notionem iustificationis mere externae et iuridicae elaborarunt, ideoque lutheranismo viam straverunt, alia vero ex parte naturalismum propagabant. Occami nominalismum Gab. Biel disseminavit.

Augustinismum Lutherano modo conceptum in Anglia profitebantur Th. Bradwardin et Wicleff, noti s. Augustini admiratores, qui simul praedestinationem et determinismum li-

benter accipiebant. Praedestinatorum coetus est Ecclesia. Haec Augustinismi species ipsa Ecclesiae fundamenta subruere conabatur.

Ultima aetas tempora recentiora complectitur inde a Reformati studio. Rebus gestis e Reformatorum vita deceptis inserit auctor eorum placita, origini ipsorum elucitandae studiosus. Mere iuridicam atque externam esse iustificationem, non veram, contendere potuit Lutherus solummodo nixus nominalistarum opinionibus, quibus irrationalia proprii experimenti elementa accesserant. Quaedam etiam argumenta ex perperam intellectis Augustini scriptis poterat haurire. Auctor merito inculcat elementa discordantia in Lutheri systemate, quorum summa in eo est, quod res Christiana in ima demergitur propter Lutheri commentum „de servo arbitrio“. Augustinismus rigidus in pessimistica immo blasphema praedestinationis idea manifestatur, quam deinde Zwingli adoptavit, Calvinus vero ad absurdum deduxit.

Concilium Tridentinum Reformatorum reiciens errores puram Augustini doctrinam suam fecit, postquam saeculorum decursu tum studiis tum experimentis est aucta, et duobus pronuntiatis totam revelatam proposuit disciplinam: a) iustificationem non esse quicquam animae externum, sed spiritualem et ontologicam mutationem, ope caritatis Dei factam, quae quibuscumque notionibus iuris morumque latius patet, b) hac in mutatione hominem non instrumentum patiens, sed iustificandi cooperatorem esse.

Baii doctrina et controversiis in theologia de auxiliis leviter adumbratis Auctor denique theoriam refert Iansenii, qui eam genuinam Augustini disciplinae continuationem esse volebat. Gratiae operam Iansenius animae processibus utpote „delectationem victricem“ inserit. Homo igitur aut gratiae aut peccati praedominio subiacet. Post Iansenismi expositionem Auctor de Quesnellii placitis deque Synodo Pistoriensi mentionem facit.

Ultimis hisce temporibus dogmatis gratiae investigationes, quas Scheeben promovit, Traditione nituntur et praecipue Spiritus sancti tum praesentiam tum operam in nobis inculcant.

Libet hic — libenter repeto — primus, qui dogmatis gratiae historiam tractat, formae elegantia praestat, argumento semper vivide exposito et idea principali foecunda fascinat. Est enim imprimis historia progressus ideae gratiae Christi. Faciem, magnam partem etiam omnino sibi propriam expositionem Auctor sedulo probandam curat, sed eandem probationem oneri potius sibi dicit adnotationibus secundariis ipsam remittendo.

Scientifice liber non in omnibus locis idem valet. Multa de gratia placita varia atque varia diligentia vel probandi vi exhibentur. Nonnulla, quae desunt, iam demonstravi. Adsunt etiam alia maioris momenti. Exempli instar pauca proponam. Cultui humanitatique Christianae sane proximus fuit Graecorum cultus. Ex cuius thesauro una eaque praestans notio „gratiae inferorum“ ($\chiθόνια \chiάρις$) omnimo est omissa. At poetae Graeci: Aeschylus (Septem, 702), Euripides (Heracles, 1021 sq.), Sophocles (Oedip. Col., 1751 sq.) gratiam autumant vim heroum, qua Orci dii ad homines iuvandos utuntur. Vis illa inferorum beneficium est integrum atque gratuitum. Qua reconsiderata Auctoris expositio, quam de antiquorum placitis in quaestione gratiae fecerat, certe plenior esset et veritati magis consentanea.

Tum in Vetere tum in Nono Testamento Auctorem non satis perspexisse doctrinam de gratia Christi saepe aliis terminis exprimi, praecipue vero „PNEUMATIS“ voce, iam indicavi. Apud Paulum ipsum summa morum Christiani donum est Spiritus: „Fructus autem Spiritus est: caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas“ (Gal. 5, 22 sq.). Ad statum Christiani nessario pertinebat accipere Spiritum Sanctum. Ut grave momentum status gratiae Christiani hominis perpendatur, multum confert Pauli pronuntiatum: Christum tamquam spiri-

tum vivificantem unumquemque, qui eum possidet, vivum simulque σῶμα πνεύματος facere (1 Cor. 15, 44 sq). Nihilne de gratia innuant termini biblici: vita, sanctitas, iustitia etc?

Magis adhuc a vero discrepat placitorum, quae de gratia aevo Apostolorum proxime subsequente habebantur, descriptio. Quod Christiani primaevi omnia in salute adipiscenda priori Smae Trinitatis actioni attribuerunt. Deum appellarunt Patrem, gratiam a Christi Redemptione, qui instar corporis Deum hominesque in Ecclesia coniungit, stricte dependere admiserunt. (Ign., Eph. 7, 2) ceteraque heic omittam, sed statui gratiae in homine insistam.

Omnia, quae a Redemptione originem ducunt, esse gratiam scripta Patrum Apostolicorum testantur. In formulis salutationum omnia bona novae vitae religiosae gratiae nomine veniunt (Cf. Clem. 1 Cor, intr.; Ign., Sm. 12, 2; Rom. intr.). Qui Patres Ecclesiam gratiis repletam esse docent (Ign. Trall. intr.). Clemens Romanus animas Christifidelium Spiritu sancto esse plenas docet (1 Clem. 2, 2). In accipiendo Evangelio maximi est momenti Spiritum sanctum accipere (Barn. 1, 3). Ipse Spiritus sanctus fundamentum est, quo Christiani agere possint (Ign. Eph. 10, 3; Magn. 1, 2; 13, 1 sq.). Vita secundum Spiritum altior est, nempe supernaturalis (Ign. Magn. 3, 2). PNEUMA vinculum est actuosum, quod fideles universos in unum corpus coalescere facit, quod patet ex formula: ἐν πνεύματι (Ign. Rom. 9, 1; 14, 17).

Neque sociales gratiae proprietates praetermittunt Patres Apostolici, ut v. gr. unionem generis humani cum Deo immediatam. Secundum Clementem Romanum Ecclesia centrum est sanctitatis totius mundi. Barnabae epistula simpliciter Ecclesiam vocat sanctam (14, 7 sq.). Secundum Pastorem Hermiae totius creationis centrum est Ecclesia, utpote gratiis affluens (Vis. 1, 6; 2, 4, 1). Vita denique Christianorum simul cum Redemptione initium orditur (Ign. Magn. 9, 1).

En specimen exiguum eorum, quae revera Patres Apostolici de gratia senserint. Quae duobus generalioribus praestant

sententiis: a) gratiam indolem socialem prae se ferre et totum genus humanum penetrare, b) vitam gratiae magna pollere actuositate in moribus instruendis (Cf. Dr Rosłan Wladislau, Die Grundbegriffe der Gnade nach der Lehre der Apost. Väter, Theol. Quartalschr. Tübingen 119 Jahrg. 1938).

Quae cum ita sint, si totus doctrinae revelatae de gratia thesaurus penitus esset consideratus, — ut opinor — dogmatis gratiae historia aliter exhiberi potuisse et ita quidem, ut scientiae principiis et postulatis magis fuisse consentanea. Librum hunc legens diligenter, num stabilitae fundamentales gratiae Christianae notiones essent, quaesivi, sed frustra.

Summa gratiae doctrina speciminis instar ea est certo, quam s. Thomas Aquinas concinnavit, utpote quae ab homine incipiens totam doctrinam complectatur.

Unum restat. Librorum de gratia tractantium elenches in nonnullis deficit: desunt opera magni momenti, ut v. gr. Bonwetsch N., Zur Geschichte des Begriffs der Gnade in der alten Kirche, Tübingen 1921; Stufler J. S. J., De Deo operante (Thomae doctrina), Oeniponte 1923; Zieliński T., Charis and Charites, art. The Classical Quarterly 18 (1924) etc.

Quid prae primis in scientia promovenda valeat hic liber de historia dogmatis gratiae, consistere mihi videtur in expnendo, quomodo doctrina de gratia sit evoluta. Propria investigandi methodo adhibita et argumento ingeniosissime aestimato ortum est opus, quod ad historiam dogmatum excolendam multum conferre potest.

Władysław Rosłan

JÓZEF IWANICKI, *Dedukcja naturalna i logistyczna*
Warszawa, 1949, s. 164. Nakładem Polskiego Towarzystwa Teologicznego w Warszawie.

Ce livre traite de la déduction naturelle et logistique. A l'heure actuelle nous avons plusieurs méthodes formalisées de la deduction. Les études de M. J. Iwanicki font comparer